

HOE HET GING.

W e spraken onlangs over leesstof en verspreiding van boeken in de Oudheid. 't Bleek, dat het daarmee anders stond dan velen gewoonlijk meenen. Met een enkel woord gewaagden we daarbij ook van de verbreiding der Evangelien door afschriften. Zien we thans eens, hoe het Woord Gods zijn loop kreeg door de wereld, allereerst vóór er een drukkunst in Europa bestond, en later vóór dat de Bijbelgenootschappen de Schrift voor allen toegankelijk maakten.

Tot de algemeene verspreiding der H. Schrift in een land zijn drie dingen onmisbaar. 1e, dat de Bijbel in de taal des lands spreke; 2e, dat hij voor elk verkrijgbaar zij; 3e, dat hij door het volk begeerd worde. Hiernaar nu streven de vele Bijbelgenootschappen onzer dagen: het Nederlandsche, de Deutsche, het Amerikaansche en bovenal het ontzaglijk groote Britsch- en Buitenlandsch Bijbelgenootschap. De eigenlijke Bijbelgenootschappen echter, die thans in hoofdzaak de wereld vormen, zijn nog niet veel meer dan een eeuw oud. Hoe hielp men zich dan vroeger?

Gelijk men weet is het Oude Testament geschreven in het Hebreuwsch, het Nieuwe in het Grieksch. Het eerste was de taal der Joden, aan wie het werd toevertrouwd, het tweede, tijdens Christus, de wereldtaal voor het Oosten, die ook in het Westen door de ontwikkelden verstaan werd.

Toch moet men hieruit niet opmaken, dat het Grieksch overal ingeburgerd was. Elk volk had zijn eigen taal; de kennis van het Grieksch werd bij de min-ontwikkelden niet gevonden, en betekende alleen iets, ja zeer veel bij de meer ontwikkelden. 't Werd veelal als schrijftaal gebruikt, gelijk de landtaal als spreektaal.

Zou de Schrift recht verstaan worden door *allen*, dan bleek al aanstonds noodig haar te vertalen. De Joden zelf gebruikten in Christus' tijd veelal de vertaling der Zeventigen, o.a. wijl het oude Hebreuwsch toch niet meer gesproken werd. Zoo wordt begrijpelijk, dat de gemeente van Antiochië, waar de discipelen het eerst Christenen genaamd werden, een zendingsgemeente, zorgde voor een vertaling der H. Schrift in het Syrisch, toen de algemeene taal der volken tusschen Antiochië en den Eufraat. Men wachtte niet tot een kerkvergadering het besluit hiertoe nam, maar deed eenvoudig, waartoe de nood drong. En zoo ontstond, reeds vroeg in de 2e eeuw, een der oudste overzettingen, die wij bezitten.

Aan het eind dier zelfde eeuw gaf men te Alexandrië in Egypte, waar men Grieksch sprak, een vertaling in het Koptisch voor de inlandsche bevolking. In de vierde eeuw zorgde de kerk van Constantinopel, dat de barbaren, die het Oost-Romeinsche rijk binnendrongen, de Gothen, den Bijbel in hun taal ontvingen. Eens werd te Efeze een kerkvergadering gehouden. Een groep jonge Armeniërs bracht vandaar naar hun geboorteland eenige handschriften mee. Met behulp van deze ontstond de Armenische vertaling op het eind der vijfde eeuw, nadat men eerst voor het doel een Armenisch alfabet had moeten saamstellen. Evenzoo vonden in de negende eeuw de zendelingen Cyrillus en Methodius uit, wat het Russisch alfabet heet. (Zij vertaalden de Schrift in het Slavonisch.) Dat was het begin van alle boeken en van heel de letterkunde van het Slavonische ras. Groot is de betekenis der Bijbelvertalingen voor de letterkunde altijd geweest. Men denke slechts aan Luthers overzetting. Calvijn, al vertaalde hij geen Bijbel, heet wegens zijn geschriften wel eens de vader van het Fransche proza.

De Frankische en Deutsche volken, die het Westelijk Romeinsche rijk overheerden, namen de taal van dat rijk, het Latijn, als voertuig der gedachten, waarvan zich elk ontwikkeld man in geschriften en zoo noodig ook bij het

spreken, kon bedienen. In de Roomsche kerk bekleedt de Latijnsche taal nog steeds een belangrijke plaats. Zoo kon dan de Latijnsche vertaling van Hieronymus voor velen een leesbaar boek zijn, letterlijk hun Vulgata of algemeene vertaling. Toen dan ook in de eerste helft der vijftiende eeuw de boekdrukkunst werd uitgevonden, was zeer natuurlijk en gepast, dat een der eerste uitgaven een Latijnsche Bijbel was. Hij verscheen bij Gutenberg te Mainz. Nog vóór de eeuw ten einde was, verschenen niet minder dan 120 elkaar opvolgende uitgaven van de Vulgata. Weldra volgden nu andere overzettingen in de verschillende talen van Europa.

In mijn vorig opstel: „Voor twee duizend jaar,” zagen we, hoe men in de oudheid ook zonder drukpers boeken in grooten getale wist te vermenigvuldigen. Hoe dit in de Middeleeuwen ging, of liever, hoe men een grooten voorraad van een boek kreeg, is nog een „duister en netelig vraagstuk,” ook al weet men, dat er in de kloosters afschrijvers waren. Toch moet de Bijbel ontzaglijk veel zijn afgeschreven. Immers nu, vijf eeuwen na de uitvinding der drukkunst, zijn er nog altijd vele duizenden geschreven Nieuwe Testamenten min of meer volledig over, die toch bepaald vroeger in gebruik waren. Er moeten dus altijd veel afschrijvers zijn geweest.

Trouwens uit alles blijkt, dat zij, die in de Christenheid de leiding hadden, reeds vroeg ijverden voor Bijbelverspreiding. De tegenstand der kerk dagteekent van later tijd, toen zij onder het pausdom was bedorven.

Er bestaat nog een brief uit het jaar 331, in welken keizer Constantijn de Grootte, de eerste Christenvorst der Romeinen, Eusebius, bisschop van Cesarea, verzoekt, hem vijftig afschriften van het O. en N. Testament te zenden, ten gebuike in de kerken van Constantinopel. In welke Roomsche of Grieksche kerk vindt men *nu* Bijbels! Mogen we afgaan op zekere toespelingen in de preeken van den kerkvader Chrysostomus, die stierf in 407, dan was de kennis der Evangelien bij de groote menigte in Antiochië toen zeker vrij wat grooter dan nog in 1407 in West-Europa. Van Karel den Grootte (800) weet men, dat hij Alcuinus opdroeg de Vulgata te verbeteren; de beroemde schrijfschool te Tours zorgde voor de afschriften. Hij liet ook den Bijbel in de landtaal overbrengen.

De pas tot het Christendom bekeerde volken, zooals de Friezen, Saksen en andere, waren uiteraard onbeschaafd, en bleven dit lang. Althans in de middeleeuwen waren lezen en schrijven nog aan de meesten onbekend. De groote menigte had dus weinig aan de Bijbelvertaling. Het volk moest zijn kennis van de H. Schrift en van den godsdienst grootendeels opdoen uit de geschilderde voorstellingen op kerkraden en muren, waar men Christus' geboorte, Zijn lijden, enz., zag afgebeeld. Ook de beeldhouwkunst deed hierbij dienst, gelijk men dit alles nog in Roomsche kerken ziet. Voorts onderwezen „de geestelijken” door hun toespraken in de kerken. En eindelijk had men de zogenaamde mysterie spelen, een soort toneelstukken, aan den Bijbel ontleend, waarvan het laatste overblijfsel nog is het passiespel te Omerammergau. In mijn boek „Om de kunst” is zulk een middeleeuwsch mysterie spel uitvoerig beschreven.

Maar alles veranderde met de herleving der letteren en de uitvinding der boekdrukkunst in de 15de eeuw. Terecht zingt Da Costa van de uitvinding van Laurens Koster:

„O wonderen, verschuldigd
Aan 't toeval van een dag. Hier is de vinger Gods.”

De kennis van en de lust tot lezen nam toe. Reeds vóór 1500 was de Italiaansche Bijbel twaalfmaal uitgegeven. Van den Deutschen Bijbel telde men al achttien folio-uitgaven, toen Luther op den Wartburg zijn overzetting van het N. Testament voltooide.

Tot op zekere hoogte is het waar, dat de Kerkhervorming haar oorsprong dankt aan het hervinden van den Bijbel. Niet alleen is dit letterlijk zoo gezien in Luthers leven, maar het geschiedde ook in het algemeen, toen de Schrift weer binnen het bereik van velen werd gebracht.

Zelfs de felle tegenstand, waartoe de Roomsche kerk op het Concilie van Trente besloot, kon den loop van het Woord niet stuiten. Getuige b.v. Engeland, waar Wicklef reeds omstreeks 1400 een Bijbelvertaling had gegeven en daarin ruim een eeuw later door Tyndale werd gevolgd. Onder de regeering van koningin Elisabeth alleen, in de tweede helft der zestiende eeuw, verscheen een zevental uitgaven van den Engelschen Bijbel. Later zou Engeland *het* land voor de Bijbelverspreiding worden.

Wat ons eigen land betreft, zij alleen herinnerd — we moeten kort zijn — dat na het doorbreken van het licht des Evangelies elders, ook hier behoefte aan Gods Woord ontstond. Druk op druk verscheen van den Bijbel in het Nederlandsch, den „Liesveldschen,” te Antwerpen. Te Amsterdam werd de Bijbel gedrukt ter plaatse waar eeuwen lang het nu onlangs gesloopte Bijbel-hôtel heeft gestaan, in de Warmoesstraat, waar nog een oude Bijbel-uitgaaf werd bewaard. Later begon Marnix een nieuwe overzetting. De Statenvertaling (1636) zette op het werk de kroon. Bij duizenden werd de Schrift verspreid en ging mee naar de Kaap, naar Indië en naar de West.

In verschillende landen poogde men den Bijbel tot gemeengoed te maken voor heel het volk. De herziene Fransche vertaling van Genève (1588), een zeer geachte, verscheen in drieërlei grootte, zoodat met ieders beurs werd gerekend. „De kosten werden gedragen door eenige rijke lieden, die geen voordeel zochten voor zichzelf, maar alleen God en Zijn gemeente wilden dienen.” In 1667 verscheen de beroemde overzetting van het N. Testament, de Port Royal-vertaling, door De Sacy. Hij en zijn vrienden maakten als 't ware een hervormingspartij uit in de Roomsche kerk, en werden deswege zeer gehaat door de Jezuïeten. Een beroemd lid der partij was Pascal. Het bedoelde Testament werd in allerlei formaat verkrijgbaar gesteld. Er waren zeer goedkope uitgaven voor de armen. Voor de verspreiding werd gezorgd door vrome lieden, die „van Parijs een groot aantal colporteurs uitzonden, om de boeken tegen den kostenden prijs, of zelfs minder, te verkoopen, en door vrijwillige giften de onkosten bestreden.” 't Feit dient wel aan de vergetelheid ontruikt.

Ook voor de Zending waren natuurlijk Bijbelvertalingen onmisbaar. De vroegste uit den nieuweren tijd is waarschijnlijk die van John Eliot, een der „Pelgrimvaders” en de „Apostel der roode Indianen.” Hij schonk den Indianen van Massachusetts de H. Schrift in hun taal. Deze Bijbel werd gedrukt te Cambridge in Massachusetts in 1663, en was de eerste, ooit in Amerika gedrukt. De kosten werden gedragen door de „Vereeniging ter bevordering en verspreiding der Evangelies van Jezus Christus in Nieuw-Engeland.” Deze was gesticht in 1649, met steun van den beroemden Olivier Cromwell.

Een voorlooper, om zoo te zeggen, van de latere Bijbelgenootschappen, was de Engelsche „Vereeniging ter bevordering van Christelijke kennis,” die in 1698 werd opgericht, nog bestaat en krachtig werkt. (Verkort naar Engelsche wijs heet zij S. P. C. K.) Zij heeft onder veel meer ook ijverig meegewerkt om de H. Schriften te vermenigvuldigen en goedkoop te maken. Zij gaf die niet alleen in het Engelsch en het Welsch (de taal van Wales in West-Engeland) maar ook in verschillende vreemde talen.

Reeds in het begin der achttiende eeuw gaf dit uitnemend genootschap Bijbeluitgaven in het Arabisch, en werkte voor het uitgeven der Schrift in het Tamil- en de Telugu-taal, Zuid-Indië. Die overzettingen werden geleverd door de Deensche en Luthersche zendelingen, welke door het genootschap werden gesteund. Kerkelijk verschil bette dus hier de samenwerking niet. Nog altijd geeft het genootschap overzettingen van den Bijbel of van gedeelten in *acht-en-dertig* talen uit, ongerekend overzettingen van het algemeen gebedenboek der Engelsche kerk in vijf-en-veertig andere talen.

Nu wij toch over dit merkwaardig genootschap spreken, mag wel even gewezen op zijn groei en ijver.

In 1700, twee jaar na zijn stichting, verspreidde het

traktaatjes in het Fransch. In 1710 zond het een drukker met drukpers naar zendelingen te Tranquebar in Hindostan. Vier jaar later werd reeds *f* 36000 uitgegeven voor de verspreiding van Arabische Psalmboeken, Testamenten, enz. In 1768 had men reeds 50.000 Bijbels in de taal van Wales verspreid.

En nu in 1911 bedraagt het getal persuitgaven van het Genootschap *veertien millioen!* Daarin zijn begrepen Bijbels, Gebedenboeken, Bijbelverklaringen, Bewijsvoeringen en velerlei meer, in *honderd-zeven-en-vijftig talen* en gewestspaken. Alleen in 1910 werd bijna *f* 150.000 besteed aan gaven in geschriften, 't zij in het Engelsch of in andere talen. De schoone leus van het Genootschap is: De drukpers voor Christus!

Men weet, hoe in ons vaderland de beroemde Staten-Bijbel op last van de Algemeene Staten is uitgegeven; de Bijbel, die sinds de meest gebruikte in Nederland is geworden. Ook elders ging het in dien geest. De beroemde Engelsche overzetting, die 25 jaar vóór de Statenvertaling verscheen, was volbracht op last der Britsche regeering. Toen men in 1685 een Bijbel in het Finsch wou uitgeven, (Finland was toen nog Zweedsch) verkreeg de uitgever, bisschop Gezelius van Abo, van de Zweedsche regeering daarvoor zekere tienden van het koren, die in Finland nog *Bibel Tryck Tunnan* heeten.

In de achttiende eeuw ging men op denzelfden goeden weg voort. Zoo werd in 1701 te Frankfort a/M. een uitgaaf der Psalmen gedrukt in het Ethiopisch. Het voorbericht zegt, dat een zeer groot getal exemplaren kosteloos in het verre Abyssinië werd verspreid door de Societas Indica. Ook het eenige in naam althans nog Christelijke rijk van Afrika werd dus niet vergeten.

Evenmin de behoefte in de naaste omgeving. Zoo zag in 1719 de eerste der vele uitgaven het licht van het Fransche N. Testament, waaraan de naam van den abt De Barneville was verbonden. Deze priester aan het Oratoire te Parijs was zóó diep getroffen door de algemeene onkunde aangaande de Schrift, dat hij een vereeniging stichtte, die bepaaldelijk bedoelde het verspreiden van N. Testamenten in de landtaal tegen lagen prijs. De Roomsche kerk echter bleef vijandig of althans onverschillig ook tegenover deze pogingen in haar midden gedaan.

In Duitschland onderscheidde zich de Cansteinsche Bijbelinrichting te Halle in Saksen, gesticht in 1710 door Karel Hildebrand, Baron von Canstein. Deze vrome Pruisische edelman bedacht een wijze van drukken, waardoor hij Deutsche Bijbels en Testamenten goedkoop kon verkrijgen, die hij dan in klein formaat verkocht; een Bijbel voor vijftig cents en een N. Testament voor vijftien. Deze instelling, die verleden jaar haar tweede eeuwfeest vierde, heeft ver over de *zeven millioen* exemplaren van de H. Schrift in het Duitsch en andere talen verspreid.

Men ziet, ook vóór de tijd der eigenlijke Bijbelgenootschappen aanbrak, die door veler samenwerking kunnen bestaan, zaten de vrienden des Bijbels niet stil. Toch was het even noodig als heerlijk, dat op 't eind der achttiende eeuw en later alom de Bijbelverspreiding op groote schaal begon. Hierover, gelijk over meer, spreken wij echter thans niet. Wie weten wil, hoe schaarsch de Bijbel nog op 't eind der achttiende eeuw in Engeland was, en hoeveel de toestand nu een kleine honderd jaar geleden nog in Nederland te wenschen liet, raadplege de geschiedenis van het B. en B. Bijbelgenootschap en het getuigenis van wijlen Ds. Heldring. Toch blijkt, dat ook de vorige geslachten deden naar vermogen, en daardoor de Bijbel geworden is het meest verspreide boek der wereld.

De Heidensche oudheid is door de Christelijke maatschappij overtroffen!

A. J. HOOGENBIRK.

